
NOVO DOBA BRAČKIH MUZEJA?

JASNA DAMJANOVIĆ □ Centar za kulturu Brač, Nerežišća / Muzej otoka Brača, Škrip; Pustinja Blaca, Nerežišća

i Galerija umjetnina „Branislav Dešković“, Bol

ANDREA MATOKOVIĆ □ Muzej otoka Brača, Škrip

IM 54, 2023.
TEMA BROJA
TOPIC OF THIS VOLUME

sl.1. Muzej otoka Brača u Škripu, foto
Predrag Mandić Peđa

Muzej otoka Brača u Škripu, Pustinja Blaca u Nerežišćima i Galerija umjetnina „Branislav Dešković“ u Bolu tri su bračka muzeja koja djeluju u sklopu Centra za kulturu Brač, javne ustanove čiji je osnivač Splitsko-dalmatinska županija.

Aktivan sudionik i inicijator kulturnog života na otoku, Centar za kulturu Brač sa sjedištem u Nerežišćima ima zadaću podizanja svijesti i znanja o vrijednostima i zaštiti otočne baštine. Stručni programi, kontinuitet u zaštiti muzejske infrastrukture i očuvanju fundusa, izložbena djelatnost, nove muzejske inicijative te isticanje uloge muzeja u razvoju lokalne zajednice dobre su prakse, osobito uspostavljene u proteklom desetljeću. Dosadašnjim kontinuiranim radovima sanacije i zaštite povijesnih muzejskih zgrada poboljšani su uvjeti zaštite i izlaganja vrijednih umjetnina, no iznimno je važno nastaviti adaptacije i opremanje Muzeja te ubrzati stvaranje svih preduvjeta za proširenje prostora i razvoj novih, suvremenih muzeoloških koncepata.

Radi kvalitetnoga i pravodobnog obavljanja poslova zaštite, čuvanja, znanstvene obrade, interpretacije, prezentiranja i izlaganja kulturne baštine, Centar nastavlja i uspješnu suradnju s Ministarstvom kulture i medija RH

– Konzervatorskim odjelom u Splitu, Muzejskim dokumentacijskim centrom u Zagrebu, matičnim muzejima te drugim institucijama i stručnjacima.

Postojeći resursi, osobito nedostatak prostora i stručnog osoblja te stanje muzejskih zgrada ipak ne zadovoljavaju suvremene muzejske potrebe, a profil posjetitelja i novi dosezi muzeologije zahtijevaju znatna poboljšanja uvjeta rada. U Centru radi doista minimalan broj zaposlenika – uključujući stručno i pomoćno osoblje, samo njih petero u sva tri muzeja, iz čega je sasvim razvidno da nedostaje osoblja za provedbu još kvalitetnijeg procesa muzejske djelatnosti.

Unatoč mnogim ograničenjima, s optimizmom pripremamo planove za nove vizualno atraktivne i tehnološki napredne postavbe, opremanje i adaptaciju muzejskih prostora te kadrovsko napredovanje i ekipiranje. Nastojimo odgovoriti na nove izazove u pronalaženju različitih komunikacijskih načina prezentacije muzejske građe i što aktivnije otvaranje prema zajednici. Želja nam je da tijekom kreiranja i planiranja svih muzejskih programa naša interpretacija kulturne baštine bude poticaj za osvješćivanje i isticanje važnosti očuvanja kulturne i prirodne baštine otoka Brača.

sl.2. Muzej otoka Brača u Škripu, foto arhiv CZK Brač

Došlo je vrijeme za „novo doba bračkih muzeja” u kojemu želimo još više pozornosti pridati pozicioniranju uloge muzeja u suvremenom društvu, izazovima tehnološkog napretka i inovativnim načinima predstavljanja baštine.

Muzej otoka Brača – mjesto susreta s iskonskim Bračem

Na Braču je dugo postojala potreba za osnutkom ustanove koja bi na adekvatan način čuvala i prezentirala dio bogate kulturne baštine otoka, čije se lice ubrzano mijenjalo s procvatom turizma kao dominantne gospodarske djelatnosti. Stoga je 1975. godine, na zamolbu predstavnika Skupštine općine Brač, arheolog dr. sc. Dasen Vrsalović izradio prvi idejni koncept budućega zavičajnog muzeja, u skladu s onodobnim muzeološkim standardima, uzimajući u obzir karakteristična obilježja otoka Brača, a Škrip, premda prometno izoliran, sa svojom slikovitom okolicom, bijelim kamenim krovovima i arheološkim spomenicima izabran je kao idealna lokacija za smještaj muzejskog postava. Arhitektonski projekt Muzeja izradila je Stanka Machiedo, arhitektica-konzervatorica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, a sinopsis postava napisao je dr. sc. Duško Kečkemet. Konzervator Davor Domančić, ravnatelj Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, zajedno s dr. Vrsalovićem, prikupljao je te odabirao i valorizirao ekspanate.

Sama zgrada bračkoga zavičajnog muzeja, građena u različitim razdobljima, dragocjen je kulturni spomenik. Temelji joj potječu iz brončanog doba, a u njezinu je

središtu rimska građevina za koju neki arheolozi pretpostavljaju da je služila kao mauzolej, u prilog čemu govori i lokalna legenda prema kojoj su tu bile pokopane Diodlecijanova supruga Priska i kći Valerija. Iznad njega je u srednjem vijeku podignuta kula, koja je konačan izgled dobila krajem 16. stoljeća, u vrijeme mletačko-turskih ratova. Kula Radojković nadvisuje sklop stambenih kuća natkrivenih tradicionalnim kamenim krovovima i povezanih u skladnu arhitektonsku cjelinu. U dvorištu Muzeja, ispod kule, smješten je mali lapidarij s ulomcima pronađenima u moru u Splitskoj, na mjestu nekadadašnje rimske luke. Iza kule se mogu vidjeti ostatci zidina ilirske gradine.

Muzej otoka Brača osnovan je 1979. godine, a od 1993. godine djeluje u sastavu županijske ustanove – Centra za kulturu Brač, što je bio poticaj za njegov daljnji razvoj.

U Muzeju su izložene zbirke predmeta koje daju pregled prošlosti otoka Brača od kamenog doba do sredine 20. stoljeća: Arheološka zbirka, Kulturno-povijesna zbirka, Bibliografska zbirka Đure Nazora, Etnografska zbirka i Geološko-paleontološka zbirka. Brojčano najmanja muzejska zbirka je Geološko-paleontološka, koja obuhvaća kosti, okamine te priljepke iz špilje Kopačine kod Donjeg Humca, iz paleolitika i mezolitika. Najveći dio predmeta Arheološke zbirke potječe iz antičkog razdoblja, kad je Škrip, s tri carska kamenoloma vapnenca u okolici, postao središte rimske kamenarske industrije na Braču. Posebnu podzbirku čine ulomci kamenog namještaja iz ranokršćanskih crkava građenih na otoku u 6. stoljeću.

Uz brojnu arheološku građu podjednako je zastupljena i etnografska, koja posjetiteljima govori o umijeću života na otoku koji je oduvijek oskudijevao vodom i plodnim tлом. Etnografska zbirka izborom predmeta ilustrira svakodnevni život bračkih težaka, ribara, stočara, kamenara te obrtnika poput klesara, bačvara, zlatara i postolara, uglavnom s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće. Kulturno-povijesna zbirka izborom predmeta daje povijesni presjek života na otoku Braču od kraja 16. do druge polovice 20. stoljeća. Predmeti poput pomorskih škrinja i brodskih kipova pripovijedaju o bogatoj pomorskoj tradiciji, a o duhovnom životu Bračana koji su u 19. stoljeću osnivali kulturna društva svjedoče brojni glazbeni instrumenti. Kulturno-povijesnoj zbirci pripada i nekoliko kiparskih djela – radovi Ivana Rendića, Rudolfa Valdeca, Frane Cote, Paška Čule i Ive Marinkovića. U Zbirku je uvršteno i oružje iz Drugoga svjetskog rata. Muzej posjeduje i malu numizmatičku zbirku mletačkih i austrougarskih kovanica te novčanica iz 20. stoljeća. Pisana građa, kao podzbirka, obuhvaća nekoliko knjiga iz 18. i 19. stoljeća te privatnu dokumentaciju pojedinih bračkih obitelji.

Iz Kulturno-povijesne zbirke zavičajnog muzeja izdvojena je nova zbirka nazvana Bibliografska zbirka Đure Nazora, koju uglavnom čini knjižna i hemerotečna građa, a obuhvaća djela pisaca koji su rodom bili Bračani ili su na neki drugi način povezani s otokom, te rukopisnu i tiskanu građu o najvećemu dalmatinskom otoku. Posebna podzbirka posvećena je velikanu hrvatske književnosti Vladimiru Nazoru, rođenom Bračaninu, bratiću Đure Nazora.

Za posjetitelje Muzeja otoka Brača omogućeno je organizirano vodstvo, a naš je pristup izrazito personaliziran, prilagođen dobnim skupinama i interesima posjetitelja. Naime, vođeni smo mišlju kako bi muzeji trebali biti oaze u kojima se posjetitelji na kvalitetan i zabavan način educiraju te se mogu opustiti od svakodnevnog stresa. U neposrednom kontaktu s posjetiteljima uvijek imamo na umu da pred nama nisu bezimena brojeva već ljudi koje će razveseliti ljubazan osmijeh i topla, ali nenamet-

sl.3. Dvorište Muzeja otoka Brača u Škripu, foto Robert Matić

sl.4. Dvorište Muzeja otoka Brača u Škripu (s bunarskom krunom), foto Jasna Damjanović

sl.5. Kovani štednjak (špاهر) iz 1950-ih, iz fundusa Muzeja otoka Brača u Škripu, foto Tino Vuković

sl.6. Ulomak rimskog reljefa s prikazom nimfi, iz fundusa Muzeja otoka Brača u Škripu, foto Robert Matić

sl.7. Vjenčanica 1882.g. iz fundusa Muzeja otoka Brača u Škripu, foto Tino Vuković

r Sadržaj jednoga od mailova koji nam je uputio jedan od posjetitelja Muzeja otoka Brača glasi:

„Poštovani, godinama dolazimo na Brač. Imam troje djece i oduvijek sam želio pružiti im sadržaj koji bi bio nešto više od novog sladoleda ili skakanja na trampolinima i vodenim napuhancima. Ove godine smo bili smješteni u Postirama i dočekali su nas prijatelji, koji isto imaju troje djece, sa rečenicom: ‘Već dva tjedna smo na Braču, sve smo obišli i nikako, ali nikako nemojte propustiti otići u Muzej otoka Brača.’ Dvanaest godina vodim djecu na raznorazne izložbe i u muzeje, ali uglavnom to nije baš neko veselje i sve teže prelaze vrata muzeja. Na putu za Bol odlučili smo stati u Škripu i dati još jednu priliku posjetu muzeju uz djecu. Moram priznati da smo se oduševili. To je najposebniji muzej iz kojega nismo htjeli otići. Relativno je malo izložbenih primjeraka, ali s pričom koja je veća od otoka. Gospođa Andrea je dragulj koji se skriva u kamenoj kući u Škripu. Komunikativna, srčana, obazriva, zanimljiva, prepuna znanja, fantastičan osjećaj za publiku, duhovita... sve riječi mi se čine prebljude kako bih opisao iskustvo koje nam je pružila gđa Andrea. Neizmerno smo zahvalni što smo kroz njen prikaz i priču upoznali otok Brač. Hvala i vama što sa takvim ljudima poput gđe Andrea činite Brač čarobnim. Srdačan pozdrav, Rade Dubreta, ravnatelj Sektora za praćenje provedbe projekata – poduzetništvo, Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije.”

ljiva dobrodošlica. Posjetiteljima koji žele uroniti u otočnu stvarnost Muzej služi kao nezaobilazna ishodišna točka u upoznavanju povijesti, kulture, prirodnih osnova, ali i suvremene svakodnevice Brača.

Ciljana publika nisu isključivo strani turisti koji iz razgovora o Braču žele saznati nešto više i o hrvatskoj povijesti općenito, nego i hrvatski građani, uključujući i same Bračane, koji žele osvježiti svoje poznavanje zavičaja. Posjetitelji su nerijetko sudionici stručnih ekskurzija, kongresa, manifestacija i članovi inozemnih izaslanstava u službenom posjetu Republici Hrvatskoj. Posebna se pozornost pridaje vođenju predškolskih i školskih grupa iz inozemstva i Hrvatske, što se osobito odnosi na najmlađe stanovnike Brača koji prvi put upoznaju muzejsku ustanovu i kulturnu baštinu rodnog otoka. Osim individualnih posjetitelja, Muzej posjećuju i grupe turista organizirane putem agencija. Uspjeli smo stvoriti lojalne posjetitelje koji se redovito vraćaju, čime se širi krug prijatelja Muzeja.

I sami otočani u sve većem broju posjećuju svoj zavičajni muzej, s ponosom ga pokazujući rođacima – potomcima bračkih iseljenika iz dalekih zemalja kao neizostavnu postaju na putu otkrivanja vlastitog identiteta. Tako se, primjerice, brojni posjetitelji iz Čilea rado fotografiraju uz spomen-ploču u dvorištu Muzeja s tekstom na hrvatskome i španjolskom jeziku koju je svečano otkrio čileanski predsjednik Ricardo Lagos Escobar tijekom službenog posjeta Škripu 2004. godine.

Korisnici nerijetko preporučuju Muzej potencijalnim posjetiteljima već na izlasku iz muzejske zgrade, oglašavanjem na društvenim mrežama ili posjet Muzeju kao svoj osobni doživljaj dijele s čitateljima specijaliziranih turističkih stranica. Pohvalne recenzije iz „prve ruke” na internetskoj stranici ljubitelja putovanja *TripAdvisor* privukle su posjetitelje iz raznih dijelova svijeta u naš Muzej. Pozitivna slika u javnosti i prijateljski odnos prema sugrađanima ponukao je pojedine bračke obitelji da doniraju Muzeju i neke jedinstvene i doista vrijedne predmete.

Valja naglasiti da je u Muzeju otoka Brača u Škripu jedina zaposlenica kustosica-voditeljica Andrea Matoković. Stoga nas jako vesele pozitivne reakcije naših posjetitelja kao što su brojne poruke poslone na *e-mail* adresu Centra za kulturu Brač.¹

Uspriko činjenici da Muzej danas radi s minimalnim brojem zaposlenika i da nema svu prijeko potrebnu infrastrukturu, valja istaknuti kako je broj posjetitelja u posljednjih nekoliko godina rastao, te da su se kontinuirano, uz pomoć Splitsko-dalmatinske županije, Ministarstva kulture i medija RH te Grada Supetra, obavljali sanacijski radovi na muzejskoj zgradi i restaurirali predmeti iz muzejskog fundusa.

Provodi se i plan za realizaciju novoga stalnog postava, u suglasju s projektom Grada Supetra *Revitalizacija zaštićene kulturno povijesne cjeline Škrip*, kojim se povezuju kulturna dobra na prostoru Škripa radi njihove

valjane prezentacije, novog načina valorizacije kulturne baštine te razvoja novih i kvalitetnih turističkih sadržaja u naselju Škrip. Projekt podrazumijeva širenje i novu muzeološku koncepciju Muzeja otoka Brača, uređenje arheološkog nalazišta, sanaciju crkve sv. Ivana Krstitelja, Sv. Duha i crkve sv. Jelene, uređenje Kaštela Cerinić, crkvice sv. Ante i rudnika bitumena te plan regulacije prometa i uređenja javnih površina, uređenja pješačkih i biciklističkih staza i vidikovca, kao i komunikacijsku strategiju.

Tijekom 2018. godine izrađena je projektno-tehnička dokumentacija sa smjernicama za cjelovitu revitalizaciju te kulturno-povijesne cjeline. Financirana je sredstvima EU fondova i Grada Supetra. Svjesni činjenice da se današnja turistička ponuda Škripa temelji upravo na očuvanoj kulturno-povijesnoj baštini i prirodnom ambijentu te da postoje velike mogućnosti za stvaranje novih aktivnosti i širenje ponude u kulturnome, smještajnome, ugostiteljskome, poljoprivrednome i mnogim drugim aspektima, u izradi dijela dokumentacije za revitalizaciju sudjelovali su djelatnici Muzeja otoka Brača (ravnateljica i kustosica).

Iako su dosadašnjom sanacijom i zaštitom povijesne zgrade Muzeja uvelike poboljšani uvjeti zaštite i izlaganja muzejskog fundusa, radove je potrebno nastaviti do potpune sanacije i opremanja postojećih prostora te stvaranja preduvjeta za prostorno proširenje Muzeja prema novoj, suvremenoj muzeološkoj koncepciji.

Novim konceptom stalnog postava Muzeja otoka Brača, koji podrazumijeva uređenje postojeće muzejske zgrade u kaštelu Radojković, obuhvaćena je i obližnja župna kuća izgrađena početkom 19. stoljeća, danas u fazi rekonstrukcije. U dogovoru s vlasnikom nekretnine, Hvarsko-bračko-viškom biskupijom, planirano je korištenje prostora župne kuće za muzejske namjene te za okupljanje mještana. Suradnja Centra za kulturu Brač s lokalnom zajednicom iznimno je dobra te postoji volja za zajedničkom suradnjom i uspješnom realizacijom tog projekta.

Ministarstvo kulture i medija RH od 2015. godine financira rekonstrukciju župne kuće: obavljen je dio radova konstrukcijske i građevinske sanaciji, a u nastavku je planirano dovršenje kompletne rekonstrukcije zgrade, uređenje unutrašnjosti te opremanje prostora sukladno novoj muzeološkoj koncepciji. U tom bi prostoru bile smještene dvije novoosnovane zbirke, iznimno važne za povijest otoka – Zbirka iseljeničstva i Sakralna zbirka, te bi se dobio multifunkcionalni prostor u kojemu bi se održavala predavanja, prezentacije, vjeronauk, edukativne radionice i sl.

Zbirka iseljeničstva predstavljala bi povijest iseljavanja stanovništva s otoka, a život iseljenika u njihovoj novoj domovini bio bi prikazan toplim ljudskim pričama i trenutcima iz prošlosti otočnih obitelji. Brački su iseljenici imali vrlo važnu ulogu u životu otoka jer su stalno pomagali svom rodnom kraju, a Zbirka bi, među ostalim,

sadržavala popise iseljenika prema mjestima podrijetla, preslike dokumenata, portrete, obiteljske fotografije i pisma, umjetnička i književna djela autora bračkog podrijetla i sl. Rasvijetlile bi se okolnosti koje su prouzročile masovno iseljavanje, primjerice propast brodarstva i vinarska kriza koja je počela 1891. godine i produbljava se početkom 20. stoljeća s pojavom filoksere koja je dovela do propasti vinogradarstva.

Prisjetimo se da je nakon 1900. krenuo golem emigracijski val, mahom u prekomorske zemlje Sjeverne i Južne Amerike. Znatan broj Bračana svoj je novi dom pronašao u Čileu, a procjenjuje se da danas ondje živi oko 200 000 Hrvata i njihovih potomaka. Bračani su u tuđini uglavnom bili ribari, pomorci, vinogradari, trgovci, kopači salitre, industrijalci i radnici svih zanimanja. Vrijednim i ustrajnim radom brojni su od njih uspjeli pokrenuti vlastita poduzeća, a njihov je doprinos novoj domovini izniman: mnogo je uspješnih gospodarstvenika, sportaša, umjetnika, književnika... Zanimljiv je podatak da čileanska Akademija za jezik među svoja 34 člana ima šest redovitih te četiri dopisna člana hrvatskog podrijetla, a svi potječu upravo s Brača.

U Zbirci iseljeništva, osim izlaganja predmeta i dokumenata, planirano je prikazivanje videopriča i razgovora s iseljenicima – virtualni posjet Bračanima u iseljeništvu uz pomoć multimedije.

Sakralna baština otoka Brača bit će predstavljena ponajprije graditeljskom i umjetničkom baštinom – ranokršćanskim i srednjovjekovnim, renesansnim i baroknim crkvama i samostanima, kamenim reljefnim oltarima, oltarnim palama i poliptisima, skulpturama i predmetima umjetničkog obrta, a muzejski bi postav sadržavao i digitaliziranu zbirku predmeta za liturgijsku upotrebu iz riznica i sakristija bračkih župnih i samostanskih crkava. Uzimajući u obzir cjelokupni otočni kulturni kontekst, Muzej otoka Brača mogao bi potaknuti i nove procese istraživanja, dokumentiranja i prezentiranja tih važnih tema.

Radi osuvremenjivanja prezentacije muzejskih sadržaja i aktivnog uključivanja posjetitelja u upoznavanje otočne kulturne baštine, početkom 2020. u Muzeju otoka Brača postavljen je interaktivni monitor. Kustosica Matoković pripremala je materijale – tekstove, fotografije, prezen-

tacije, videopriče i dr. te ih razvrstavala prema pojedinim muzejskim zbirkama.

Tako su se među digitalnom i digitaliziranom građom našle karte otoka Brača s označenim ilirskim gradinama i tumulima, rimskim kamenolomima i ranokršćanskim spomenicima, tlocrti, rekonstrukcije i fotografije antičkih i ranokršćanskih građevina te fotografije rimskih kamenoloma na Braču.

Iz Etnografske zbirke izdvajamo priču o kontinentalnom dijelu Brača kao pastirskog otoka, pretočenu u računalnu prezentaciju te fotografije i članke o dvama nematerijalnim kulturnim dobrima Republike Hrvatske: dolskoj torti *hrapoćuši* i bračkom jelu od janjećih iznutrica – *vitalcu*.

Za prikaz na muzejskom ekranu pripremljena je karta Brača s označenim srednjovjekovnim crkvama te tlocrti i fotografije tih crkava. Osim bogate kulturne baštine, Brač kao najviši hrvatski otok s nekoliko različitih klimatskih zona i krajolicima koji se mijenjaju sa svakim prijednim kilometrom ima vrlo raznolik biljni i životinjski svijet. Stoga je kustosica fotografirala i snimala biljke, kukce i pauke u okolici Pražnica i Škripa. Najmlađim se posjetiteljima najviše svidjela njezina fotografska i videopriča o metamorfozi cvrčka, svojevrsne maskote otoka Brača koju je opjevao slavni Bračanin Vladimir Nazor. U planu je nastavak prikupljanja i obrade materijala za predstavljanje muzejskih sadržaja bračke kulturne i prirodne baštine u digitalnom obliku.

Galerija umjetnina „Branislav Dešković” – mala riznica hrvatske moderne umjetnosti

Galerija umjetnina „Branislav Dešković” u Bolu uistinu je raritet jer je prva tako vrijedna i probrana zbirka moderne umjetnosti u nekome malom mjestu, osobito na otoku. Promatrajući blago koje čuva i izložbe koje ugošćuje, to nipošto ne iznenađuje.

Galerija nosi ime Branislava Deškovića (1883. – 1939.), najpoznatijeg animalista novijega hrvatskog kiparstva, rođenoga u Pučišćima. U renesansno-baroknoj palači (1694.) na rivi, u srcu Bola, na tri etaže smješten je jedan od najreprezentativnijih postava hrvatske umjetnosti 20. stoljeća. Umjetnine iz fundusa Galerije imaju istaknuto mjesto u mnogim retrospektivama hrvatskih umjetnika, kao i u pregledima hrvatske moderne umjetnosti.

O počecima bolske galerije umjetnina akademik Kruno Prijatelj zapisao je: „Brač je dao mnoge naše umjetnike kista i dljeta i u naše doba, a na njemu su boravili i borave mnogi drugi koji se na ovom otoku nisu rodili, ali su tu našli neiscrpivo vrelo nadahnuća. Da bi se ta činjenica dokazala, nametnula se kao neminovna potreba osnivanje institucije koja bi pokazala ulogu Brača u našem suvremenom likovnom stvaralaštvu. (...) S punim je pravom, stoga, Skupština općine Brač osnovala svojom odlukom godine 1963. ovu galeriju na Bolu, koja je odmah dobila i specifičnu fizionomiju da, kako je

sl.8. Župna kuća u Škripu - u rekonstrukciji 2023., foto Andrea Matoković

sl.9.-10. Zgrada Galerije i skulptura
Branislava Deškovića „Pobjeda Slobode” na
rivi u Bolu

ispravno zamislio Ivo Marinković, najzaslužniji za osnutak i razvitak te ustanove, ‘skuplja pretežno djela autora sa Brača i onih koji na Brač dolaze, naravno vodeći iznad svega računa o kvaliteti”.

Iako utemeljena 1963., Galerija je tek 1978. dobila vlastiti, današnji prostor i idejnu koncepciju. Inicijator toga kulturnog pothvata bio je Boljanin Ivo Marinković Mijarić (1918. – 1995.), tada utjecajni društveni djelatnik i zaljubljenik u Brač, čijim je zalaganjem i entuzijazmom nabavljen najveći broj djela pretežito otkupom, uz potporu nekadašnjega općinskog i republičkog Fonda za kulturu. Vrijedne slike i skulpture stizale su i zahvaljujući mnogim darovnicama samih umjetnika, zamjenama i novčanim priložima ustanova, tvrtki i pojedinaca. U tom poslu dragocjeni su bili savjeti vrsnih povjesničara umjetnosti Grge Gamulina, Krune Prijatelja, Duška Kečkemeta, Vlade Bužančića i Vinka Zlamalika.

Tako se u fundusu Galerije može vidjeti presjek stvaralaštva Branislava Deškovića od najranijih djela iz vremena njegova školovanja u Veneciji, portreta u plitkom reljefu i skulpturi, serije nadahnutih prikaza pasa – setera i prepeličara u trku, traganju i odmoru, sve do monumentalne skulpture *Pobjeda Slobode*. Uz Deškovića, prezentirani su radovi priznatih bračkih kipara Ivana Rendića, Valerija Michielija, Tomislava i Mirka Ostoje, Lily Garafulić Janković.

Tu su i djela Ivana Meštrovića, Antuna Augustinčića, Raoula Goldonija, Grge Antunca, Marije Ujević-Galetović. Silkarski opus zastupljen je ponajprije radovima

Ignjata Joba (1895. – 1936.), koji je zacrtao smjer modernoga hrvatskog slikarstva između dva svjetska rata i svojim dugogodišnjim boravkom u Supetru ostavio mnoga vrsna djela nadahnuta otokom. S velikim brojem slika zastupljen je i Juraj Plančić (1899. – 1930.), koji je također neko vrijeme proveo na Braču. Brojnim radovima predstavljena su neka od najvećih imena suvremene hrvatske umjetnosti: Marino Tartaglia, Oton Postružnik, Frano Šimunović, Ivo Šebalj, Ljubo Ivančić, Šime Perić. Tu su i Emanuel Vidović, Jerolim Miše, Karlo Mijić, Ivo Dulčić, Edo Murtić, Ante Kaštelančić, Miljenko Stančić, Tonka Petrić, Joško Eterović, Slavko Šohaj, Josip Botteri Dini. Umjetnička zbirka Galerije danas broji 452 jedinice i ima status kulturnog dobra Republike Hrvatske. Davnašnja zadaća Galerije da proširi, okupi i zainteresira krug likovnih umjetnika ostvaruje se u kontinuitetu, a osobito smo zahvalni onim umjetnicima koji nastavljaju od početka uspostavljen ciklus darivanja vrijednih umjetnina nakon izložbi održanih u Galeriji.

Centar za kulturu Brač pokrenuo je 2007. godine opsežan posao sanacije i opremanja galerijske zgrade. U sljedećih nekoliko godina obavljali su se poslovi građevinske sanacije, postavljanja elektroinstalacija i kamenih podnih obloga, ugradnje rasvjete, zamjene dotrajalih prozora i vrata, izrađen je dio potrebnih postamenata za skulpture, postavljene su galerijske šine, nabavljen je dio potrebnih polica za radioničko-skladišni prostor i sl.

Osim toga, restauriran je dio najugroženijih umjetnina. Time su stvoreni uvjeti za postavljanje privremenoga stalnog postava napravljenoga u suradnji s povjesničarom umjetnosti Guidom Quienom. Smješten je u obnovljenom dijelu zgrade koji je otvoren za javnost 26. lipnja 2010. Potom je u adaptiranom aneksu Galerije krenula živa ljetna izložbena djelatnost. Usporedno su nastavljene pripreme za dovršetak novoga stalnog postava koji daje doista kvalitetan uvid u pregled hrvatske umjetnosti do kraja 20. stoljeća.

Godine 2018. kustosi Centra za kulturu Brač Tino Vuković, Jasna Damjanović i Andrea Matoković uredili

su postav naziva *Galerija na otoku*, zaodjenuvši ga mediteranskom tematikom koju su nastojali prikazati u što raznovrsnijem opsegu. Riječ je o djelima vrhunskih autora raspoređenima na tri etaže. Počevši od najvišeg kata prema prizemlju, postav stilski predočuje pojavu realizma u hrvatskom kiparstvu, potom predstavlja razvoj impresionizma i ekspresionizma, razdoblje dekonstrukcije figuracije, sve do apstrakcije i nekih suvremenijih smjerova.

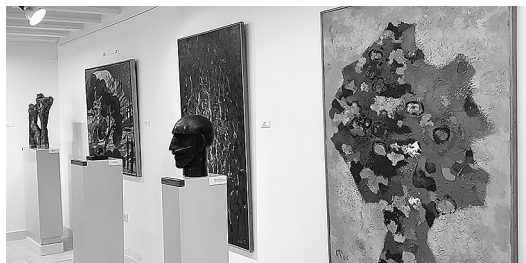
Galerija sve aktivnije sudjeluje u kulturnom životu Bola, otoka Brača i Hrvatske. Osim zaštite, znanstvene obrade i prezentiranja galerijskog fundusa, njezina se kulturna i društvena uloga ostvaruje u različitim predavanjima, radionicama, promocijama te u programima drugih muzeja i galerija koji u svoje izložbene aktivnosti sve češće uključuju i umjetnine iz bolske galerije.

Vitalnost njezina djelovanja očituje se u živj izložbenoj djelatnosti, osobito u ciklusu *Ljetne izložbe u Galeriji na otoku*, kao snažna poveznica s recentnim umjetničkim stvaralaštvom. Iako prostor u prizemlju nije prikladan za veće izlagačke projekte, dosadašnje su izložbe bile zaista kvalitetna kulturna ponuda za stalne stanovnike otoka, ali i za turiste. U ciklusu ljetnih izložaba sudjeluju priznati i perspektivni umjetnici iz Hrvatske i drugih zemalja, a osobita se pozornost pridaje aktualnim umjetničkim težnjama, kao i predstavljanju mladih umjetnika s Brača.

Usto, retrospektivama iz bogatoga galerijskog fundusa publiku podsjećamo na djela umjetnika koja ne mogu vidjeti u stalnom postavu. Tako smo, primjerice, izložbom djela Valerija Michielija iz galerijskog fundusa obilježili stotu obljetnicu rođenja toga velikog kipara i slikara rođenoga u Pučišćima na Braču.

S obzirom na univerzalnost likovnog jezika, organizirali smo i brojne gostujuće radionice poput one o stvaranju stripa, u kojoj su sudjelovali gosti iz različitih zemalja, pružajući Bolu zanimljivu i atraktivnu ponudu. Galerija je dugo bila i domaćinom različitih kulturnih događanja kao što je *Festival kulture IMENA* producentice Maje Duke, čiji je mozaični koncept kroz godine povezivao likovnost, književnost, glazbu, ples i *dobru spizu*, uz gostovanje poznatih imena domaće i strane kulturne scene.

U sklopu edukativne djelatnosti gimnazijalci iz Srednje škole Bol nekoliko su puta u Galeriji održali seminarske radove, a kustos Tino Vuković osmislio je likovne radionice za djecu pod nazivom *Primijenjena apstrakcija*, organizirane u suradnji s Osnovnom školom Bol. Zamišljene kao kreativno-edukativni projekt s ciljem upoznavanja polaznika s prostorima i stalnim postavom Galerije, radionice su na zabavan i prihvatljiv način promovirale njezin bogati fundus i približile mladim polaznicima problematiku apstraktne umjetnosti. Kustos se odlučio pozabaviti stilom za koji smatra da je ponajmanje blizak široj publici. Osnovnoškolci su se zaputili stopama vrhunskih slikara Ede Murtića, Šime Perića i Joška Eterovića, koristeći se nekom od njihovih slikar-

sl.11. Galerija umjetnina Branislav Dešković: dio stalnog postava, foto Tino Vuković

sl.12. Galerija umjetnina Branislav Dešković: dio stalnog postava, foto Tino Vuković

skih tehnika i metoda. Uz stručnu pomoć kustosa, koji je akademski slikar, djeca su pronašla i neka nova, originalna likovna rješenja. Rezultati apstraktnog promišljanja mladih polaznika mogli su se razgledati na izložbama postavljenima u prizemlju Galerije, uz glazbu i dobro raspoloženje. Osim slika izrađenih po uzoru na spomenute autore, učenici su u sklopu jedne od proljetnih likovnih radionica aplicirali apstraktne „motive” na pisanice kao prigodan i simboličan predmet.

Jedini zaposlenik Galerije – kustos voditelj Tino Vuković, uz sve ostale stručne i programske obveze, svakog posjetitelja provede kroz postav i na zanimljiv ga način upozna s hrvatskom suvremenom umjetnošću nastojeći je učiniti pristupačnom različitim profilima i interesima ljudi. „Cvijeće je uvijek tu za one koji ga žele vidjeti”, kazao je veliki francuski umjetnik Henri Matisse, a s tom se mišlju slaže i kustos Tino, koji svojim hortikulturnim vještinama oplemenjuje galerijski eksterijer biljkama odabranim u skladu s podnebljem i arhitekturom te renesansno-barokne palače, što osobito raduje posjetitelje.

Veliki izazov i nadalje će nam biti sustavno znanstveno istraživanje vrijednoga galerijskog fundusa, kao i prezentacija suvremenoga likovnog stvaralaštva.

Započeta međumuzejska suradnja također se pokazala jednim od važnih segmenata rada Galerije i svakako je namjeravamo nastaviti. Želja nam je da u malome otočnom gradiću Galerija i dalje gostima bude pravo otkriće jer je takvo bogatstvo hrvatske umjetnosti na jednome mjestu svakako zadivljujuće.

Ekomuzej – novo stoljeće bračke Pustinje Blaca

Na južnim obroncima otoka Brača, na području između Bola i Milne, u 15. i 16. stoljeću zasnovani su pustinjački samostani. Najveći od njih, Blaca, smješten ispod špilje Ljubitovice, u kanjonu koji se s vrha otoka spušta prema istoimenoj uvali, danas je muzej do kojega je, baš kao i nekad, moguće stići samo pješice. Uski, strmi put kroz

sl.13.-14. Galerija umjetnina Branislav Dešković: posjetitelji izložbe Valerije Michieli, iz fundusa Galerije umjetnina Branislav Dešković uz stotu godišnjicu rođenja (1922.-2022.), 2022. g., foto Tino Vuković

sl.15. Galerija umjetnina Branislav Dešković, izložba Vlatke Škoro, 2022. godine, foto arhiv CZK Brač

sl.16. Galerija umjetnina Branislav Dešković: skulptura „Ribari“ Frana Kršinića na rivi u Bolu, foto Robert Matić

kanjon, dug oko dva i pol kilometra, kojim su stoljećima gazile mazge i konji, i danas je jedina veza tog muzeja sa svijetom.

Između klisura i jama, uz pećinu u podnožju goleme izolirane stijene, polovicom 16. stoljeća svoje su utočište u Blacima našli poljički svećenici glagoljaši bježeći pred najezdom Turaka. Ogradili su prvi prostor za boravak ljudi i napravili zaklon za stoku, uskoro su uz strmu liticu dozidali crkvu i samostan te stambene i gospodarske zgrade, a prostrane šume s vremenom su pretvorili u bogate vinograde i maslinike.

Blaca doživljavaju veliki procvat sredinom 18. stoljeća, kada redovnička zajednica radom i požrtvovnošću proširuje svoje poslove na trgovinu i pomorstvo. „Po nekim sadržajima koji se ovdje nalaze kao što su škola, tiskara, opservatorij sa znanstvenom bibliotekom, prostorije s gramofonom i klavirom, a još više po blagotvornom utjecaju na okolinu, po organiziranosti tog djelovanja: sustavu vodnih retencija za napajanje stoke i zalijevanje, stakleniku, pčelinjaku, voćnjaku i perivoju, Blaca se zaista doimlju kao sažetak grada u dobrom smislu”,² zapisao je Tomislav Bužančić, građevinski inženjer koji se bavio pučkim graditeljstvom otoka Brača. Svećenici glagoljaši, zajedno s težacima, živjeli su u čvrstoj zajednici obrađujući zemlju i gojeći stoku, a njihovo je zajedništvo učvršćivao i Pravilnik, koji je bio pouzdana okosnica napretka. Još 1570. godine u Blacima je utemeljena prva poljoprivredna zadruga zasnovana na dobrovoljnosti, uzajamnosti te na zajedničkoj, nepodijel-

ljenoj imovini, uz pravednu podjelu ostvarenog dobitka. Sve generacije pustinjaka držale su se Pravilnika koji je govorio o njihovim obvezama, počevši od uzornosti svećenika do nepovredivosti zajedničkog imetka. O duhovnom životu blatačkih svećenika svjedoči i danas sačuvana knjižnica s više od 8000 knjiga, od kojih je dio iz vremena prije 1800. godine.

Pustinju Blaca obnavljale su generacije svećenika koje su često bile iz iste obitelji, a njezin posljednji upravitelj bio je don Nikola Miličević mlađi, koji je 1920-ih godina u Blacima stvorio pravi opservatorij opremljen knjižnicom, instrumentima i teleskopima te iza sebe ostavio vrlo vrijednu astronomsku baštinu koja je danas izložena u muzejskom postavu.

Mnogi poznavatelji povijesti bračkih pustinja kazat će da je zaista pravo čudo kako su se blatački pustinjaci borili s katkad divljom prirodom i škrtnim otočnim zemljištem i održali se na tom prostoru puna četiri stoljeća. Svi koji su posjetili Blaca složiti će se s tvrdnjom da se ono što doživite tu, među hridima i strmim padinama, može opisati gotovo nevjerojatnim, poput prave čarolije čija tajna možda leži u jedinstvu prirode i života koji se živio u Pustinji. Blaca su izniman spomenik upornoga ljudskog rada i izdržljivosti, pravi prirodni i kulturološki fenomen, čudesna oaza mira i uspomena na davno prošla vremena.

Još otkako je zamrla svećenička zajednica u Pustinji Blaca, traju pokušaji da se zaštiti i očuva taj izniman spomenik kulture. U središtu pozornosti samostan se našao 1970-ih godina zbog napora da se spasi povi-

² Tomislav Bužančić, „Organska struktura sklopa objekata Pustinja Blaca”, *Samostani otoka Brača*, ur. Ivan Marinković (Supetar: Galerija umjetnina „Branko Dešković” Bol i Fond za kulturu Općine Brač, 1993), 79.

sl.17. Pustinja Blaca, foto Franjo Mlinac

jesni kompleks koji je 1963., nakon smrti posljednjeg svećenika don Nikole Miličevića mlađeg, ugašen kao zajednica, a život u njemu je, na rubu opstanka, zapravo ovisio o domaćici Katici Uvanović koja je nastavila održavati samostanski sklop sve do odlaska 1977. godine. Naporima tadašnje Općine Brač, Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Hvarske biskupije, ostvareni su dogovori kojima je sklop spašen od daljnjeg propadanja. Hvarski biskup Celestin Bezmalinović i predsjednik Skupštine općine Brač Ivo Marinović (Mijarić) sklapaju 1972. ugovor kojim Biskupija povjerava Općini na čuvanje knjige, slike i pokretni inventar crkve, a ugovorom o kupoprodaji Općina Brač postaje vlasnikom blatačkih zgrada i zemljišta (osim crkve, dvorišta i groblja).

Otada se zanimanje za Pustinju Blaca širi na krug ljudi koji su se izravno uključili u proces spašavanja tog spomenika. Čuvarska služba povjerena je obitelji Aljinović, koja je nakon nekoliko godina napustila Blaca, a ranih 1980-ih Samoupravna interesna zajednica (SIŽ) u oblasti kulture Općine Brač kao čuvara zapošljava Antu (Tonča) Vranjičića iz Nerežišća.

Zaštitne radove i brigu o spomeniku vodi Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu pod ravnanjem prof. Davora Domančića te kustos Bračkog muzeja u Škripu Hrvoje Gjurašin. U Blaca početkom 1980-ih dolaze živjeti arhitekt Marijan Vejvoda sa suprugom Danicom, a njihov je boravak donio nove ideje o očuvanju Pustinje kao modernoga ekomuzejskog kompleksa u kojemu je pozornost sa spomeničkog fonda

proširena na održivi razvitak zajednice i očuvanje prirodnog resursa. U časopisu *Čovjek i prostor* Vejvoda 1982. objavljuje članak *Pustinja Blaca na otoku Braču*, a iste godine Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu i SIŽ u oblasti kulture Općine Brač organiziraju u Muzeju revolucije u Splitu izložbu *Pustinja Blaca*, uz koju je tiskan katalog urednika Joška Belamarića. Nakon izložbe, koja je snažno odjeknula u širokoj javnosti pojačavši zanimanje za Blaca, ponovo se aktualizira pitanje daljnje sudbine toga spomeničkog sklopa.

„S naše strane istakli bismo nekoliko problema koje najprije treba riješiti: ovogodišnjom akcijom treba dovršiti popravak krovova nad jezgrom zgrada u sklopu (...) Crkvu i sakristiju trebalo bi također urediti... omogućiti sigurno izlaganje muzejske postave (...) već sada u Blaca dolazi povećani broj turističkih hodočasnika. Morat ćemo misliti na njihov smještaj i ostalo (...)”, piše 1983. godine bračkome SIŽ-u u kulturi Davor Domančić iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu koji tih godina vodi brigu o Blacima.

Godine 1984. izrađeni su Projekt o revitalizaciji i namjeni spomenika kulture Pustinja Blaca i Prijedlog za pokretanje inicijative za osnivanje ekomuzeja Blaca. Velika obnova muzejskog sklopa započela je sredinom 1980-ih radovima na visokom bedemu uzduž Pustinje, koji je dovršen tek u drugom zahvatu sredinom 1990-ih. Iz ruševina su iznova podignute tzv. *Nova i Težačka kuća*, nastavljena je sanacija krovova muzejskog dijela te popravak unutrašnjosti crkve.

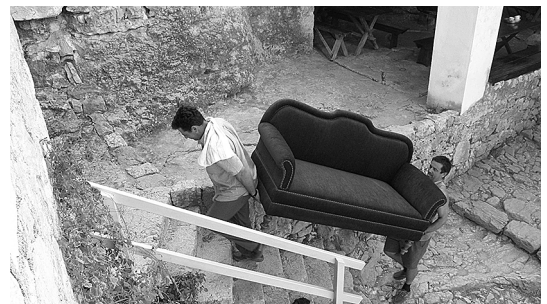
sl.18. Pustinja Blaca, salon, foto Franjo Mlinac

sl.19. Pustinja Blaca, radovi na crkvi, foto arhiv CZK Brač

sl.20. Pustinja Blaca, čuvari Luka i Zoran Vranjičić

Dio radova obavljen je početkom 1990-ih, kada je provedeno čišćenje okolnih putova, vododerina i velikog maslinika u Tarcima, no zbog početka Domovinskog rata planirani radovi ipak nisu dovršeni. U prigodi otvorenja zračne luke Brač 6. svibnja 1993. Pustinju Blaca posjetio je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman i u spomen-knjigu zapisao: „Ovo je mjesto svjedočanstvo u kakvim se uvjetima održavao duh i opstojnost hrvatskog naroda.”

Godine 1993. Splitsko-dalmatinska županija osniva Centar za kulturu Brač, javnu ustanovu u kulturi koja, zajedno s Upravom za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture – Konzervatorskim odjelom u Splitu, nastavlja voditi brigu o Pustinji Blaca.

Suradnja Centra s Konzervatorskim odjelom u Splitu, uz veliki angažman pročelnika dr. sc. Radoslava Bužančića i više konzervatorice dr. sc. Vanje Kovačić, koji se o Blacima zapravo brinu od 1980-ih sve do danas, nastavlja se opsežnim radovima na muzejskom kompleksu, a osobito se intenzivira od 2007., kada se provode aktivnosti integralne zaštite u sklopu šire definiranog programa ekomuzeja. S obzirom na stanje muzejskih zgrada i fundusa, te (ne)mogućnosti pristupa samom objektu preko dijela urušenog puta, u sljedećih petnaest godina provodi se sanacija muzejskih zgrada i uređuju pristupni putovi, pokreću kompleksni restauratorsko-konzervatorski radovi i izrađuje sveobuhvatna projektno-tehnička dokumentacija radi uspostave ekomuzeja.

Novi, intenzivni sanacijski radovi započeli su u siječnju 2008. godine, kada je u Blaca dopremljen teški građe-

sl.21. Pustinja Blaca, biblioteka, foto Franjo Mlinac

vinski materijal zahvaljujući velikoj pomoći Ministarstva obrane RH – pilota i posade helikoptera zrakoplovne baze u Divuljama, te pripadnika Hrvatske gorske službe spašavanja, Stanice Split, pod vodstvom Stipe Božića i Srđana Vrsalovića, iskusnih u akcijama helikopterskog spašavanja. U dotadašnji način dopreme materijala za gradnju i obnovu samostanskog sklopa uz pomoć konja i mazgi uključila se suvremena letjelica.

U nekoliko helikopterskih letova dovezeno je više od devet tona drvene građe, građevnog materijala i opreme, a dio stilskog namještaja iz Muzeja prenesen je na restauraciju u Split. Zračni se prijevoz nametnuo kao jedini logičan način dopreme drvenih greda duljih od šest metara i teških oko stotinu kilograma. Akcija je započela na brdu nasuprot Blacima, gdje su posebno zapakirani materijal i oprema premješteni s kamiona i specijalnom čeličnom užadi pričvršćivani za helikopter. Budući da nije imao uvjete za slijetanje u blizini Muzeja, helikopter je lebdio dok pripadnici GSS-a nisu brzo otkvačili zapakiranu opremu i spustili je na tlo uz samostanske zidine. U toj zahtjevnoj i opasnoj akciji sudjelovalo je više od dvadeset ljudi koji su izvrsno odradili svoj posao u iznimno teškim uvjetima.

Tada je obnovljena i velika konoba koju je krajem 19. stoljeća uredio don Nikola Miličević stariji, starješina Pustinja Blaca od 1869. do 1923. godine. Zapisi svjedoče o njegovim nastojanjima da osobito unaprijedi poljoprivredu i stočarstvo. Don Niko je u dva navrata potpuno obnovio i sve blatačke vinograde, čak je i nove šumske predjele zasadio lozom te se s prostranih vinograda dobivao crljenak, plavac i bugavu. Nažalost, sredinom 20. stoljeća u opustošenim su Blacima ostali prazni hambari i rasušene bačve. U radovima tijekom

2009. i 2010. izmijenjena je stropna konstrukcija velike konobe, ožbukani zidovi, restaurirani zaboravljeni alati, strojevi i bačve koji svjedoče o podrumarstvu na blatačkim posjedima.

Program sanacije u toj je fazi obuhvatio i drvodjeljsku radionicu, smještenu uz samu špilju Ljubitovicu. Radionica je imala tokarski stroj i brojne alate potrebne za održavanje namještaja, prozora i vrata u Pustinji, a don Niko je u njoj izrađivao i raznovrsne kletke za ptice koje je uzgajao, osobito kanarinke. Krov te kamene jednokatnice urušio se zajedno s cijelom drvenom konstrukcijom kata. Tijekom obnove ponovo je postavljen krov od kamenih ploča, popravljeni su drveni podovi na gredama, ožbukana unutrašnjost, uređen namještaj s tokarskim stolom i rekonstruiran don Nikin ormar s drvodjeljskim alatom. Helikopterom je iz Pustinja na restauraciju u Split odvezena crvena garnitura iz glazbenog salona. Don Niko stariji kupio je glasovir mladome don Niki, uredivši salon nad velikom konobom. Glasovir je stigao s mora gore do Pustinja po strmom, uskom putu, osam ga je sati prenosilo 12 ljudi, koji su za okrjepu popili 56 litara vina.

Nakon toga krenule su obnova i sanacija muzejskih zgrada iz 19. stoljeća, *Nove i Težačke kuće*, u namjeri stvaranja smještajnog kapaciteta za dvadesetak ljudi – djelatnika Pustinja, istraživača, svećenika, stručnjaka, polaznika znanstvenih i stručnih radionica. Obnova tog dijela muzejskog sklopa započela je još krajem 1980-ih, kada su u ruševinama podignute međukatne konstrukcije i postavljeno krovšte, ali planirani radovi nisu dovršeni zbog ratnih zbivanja 1990-ih. Oslanjajući se na postojeći projekt, radovi su nastavljeni i intenzivirani tijekom 2010. i 2011., kada se provode opsežni građevni

sl.22. Pustinja Blaca, klavir, foto Franjo
Miinac

sl.23. Pustinja Blaca, ognjište, foto Franjo Mlinac

ski zahvati i konzervatorsko-restauratorski postupci na predmetima iz muzejskog fundusa. Radove financiraju Ministarstvo kulture RH, Splitsko-dalmatinska županija, Ministarstvo turizma i donatori: Zaklada Adris, Hrvatska lutrija i Zagrebačka banka.

Zbog prirodne nepogode koja je u veljači 2010. godine pogodila Blaca, kada su se odronile stijene s hridi iznad samostanskog sklopa, nastala su oštećenja na dijelu zgrada Pustinja, a Muzej je privremeno zatvoren za posjetitelje. Te su godine tijekom zimskih mjeseci iznimno loše vremenske prilike prouzročile mnoge štete u cijeloj Europi. Kroz povijest Pustinja Blaca više su puta zabilježeni odroni stijena, a nakon ponovnog odrona i oštećenja krovništva kao prioritet u zaštitnim radovima nametnula se sanacija stijenske mase.

Usljebile su brojne aktivnosti za osiguranje sigurnog dolaska i boravka posjetitelja, a nakon uklanjanja potencijalno najlabilnijih ulomaka stijena i stručne procjena kojom je utvrđeno da je potrebno provesti radikalnije i dugotrajnije mjere zaštite od daljnjeg lomljenja i odrona stijena, izrađena je projektna dokumentacija. Radovi na sanaciji stijenske mase tijekom 2012. i 2013. godine obuhvatili su uklanjanje svih potencijalno opasnih dijelova stijena uz uporabu nedetonirajućih sredstava, zaštitne mreže i geotekstila, usitnjavanje stijenskih blokova uz rub zaravni, zapunjavanje pukotina u stijeni, dreniranje te podizanje zaštitnih gabionskih zidova od lomljenog kamena. Radovi su se obavljali u vrlo teškim uvjetima jer je svu potrebnu mehanizaciju valjalo rastaviti na dijelove i na rukama, kozjim putem, prenijeti do Muzeja u kojemu nema električne energije ni tekuće vode. Posao je dodatno otežavala činjenica da se zgrade nalaze neposredno ispod labilnih stijena. Sana-

cija je bila vrlo zahtjevna s geotehničkog stajališta, ali i zbog prirode objekata koje je trebalo zaštititi te zbog (ne)mogućnosti fizičkog pristupa mjestima pojedinačnih zahvata. S obzirom na iznimnu spomeničku vrijednost Pustinja Blaca i njezina okoliša, u projektu, kao i pri samoj izvedbi sanacije, osobito se pazilo na to da se ne naruši postojeća vizura cijelog područja iznad muzejsko-samostanskog sklopa.

Nakon saniranja stijena, nastavljeni su radovi na sanaciji muzejskih zgrada, uz mnoge poteškoće u organizaciji, transportu i izvođenju. Sva potrebna oprema i alati na rukama su prenošeni do Muzeja strmom stazom dugom dva i pol kilometra, radovi su se izvodili uz upotrebu agregata i kišnice, a ljudima su u prijenosu tereta pomagali konji i magarci. Ipak, upravo ta izoliranost Pustinja Blaca i stopljenost Muzeja s krajolikom čini to područje toliko posebnim.

Zbog bujica koje su često odnosile kamenje i zemlju blatački su upravitelji svake godine organizirali radove čišćenja i uređivanja putova oko Pustinja. Zbog istih se razloga oštećeni dijelovi puta uz samostanski sklop stalno obnavljaju, i to na stari način – suhozidom. I makadamska cesta koja vodi do pješačkog puta prema Blacima, duga oko 5 km, nakon duljih razdoblja nepovoljnih vremenskih prilika često bude u iznimno lošem stanju, izrovana, puna rupa i lokava. Prolazak automobilima uvelike je otežan, autobusima je gotovo sasvim onemogućen, a u vrijeme radova na muzejskim zgradama dodatno je otežana dostava mehanizacije i opreme. Ta šumska prometnica, osim što vodi do Muzeja, jedini je protupožarni put prema Pustinji, ali i širem području zaštićenog krajolika Doline Blaca. Stoga je održavanje te prometnice iznimno važno, a Centar za

sl.24. Pustinja Blaca, žrnjevi, foto Franjo Mlinac

sl.25. Pustinja Blaca, čuvari Luka i Zoran Vranjičić i ravnateljica Jasna Damjanović, foto arhiv CZK Brač

kulturu Brač pripremio je dokumentaciju za dugoročnije rješavanje njezine funkcionalnosti u sklopu ekomuzejskog koncepta.

Pustinjački samostan Blaca kroz stoljeća je postao središtem širega zaokruženog prostora kojemu su pripadala gospodarska imanja, vinogradi, maslinici te pastirski zaseoci s pašnjacima. Na području zvanom Tarca, pola sata hoda od samostana, nastao je jedan od najvećih maslinika Sredozemlja tog doba, površine 15 hektara. Radilo se i privređivalo: obrađivali su se vinogradi, sjekla šuma, brale masline, smokve i limuni, vadio med iz košnica, sirio sir, prodavalo vino. I ovaca je bilo mnogo, gotovo tisuću, i koza, konja, mazgi, čak i volova. Samo nekoliko minuta hoda od samostana don Niko Miličević stariji podigao je 1905. godine jedinstveni pčelinjak s 266 košnica od betonskih ploča. Blatačko gospodarstvo bilo je spoj tradicionalnoga i suvremenog načina proizvodnje poljoprivrednih kultura. Eksperimentiralo se s uvođenjem novih tehnologija poput sušenja voća ili proizvodnje i prerade vina. U iznimno velikim količinama proizvodilo se maslinovo ulje i med.

Područje zaštićenog krajolika Doline Blaca danas nudi izvrsnu priliku za očuvanje ekološke ravnoteže. Blatačko poljodjelstvo trenutno je relativno zapušteno, a velik dio zemlje, šuma i pašnjaka obrastao je makijom. Cjelovita obnova Pustinje Blaca moguća je samo uz oživljavanje gospodarstva, a revitalizirati poljoprivredu znači očuvati, njegovati i zadržati tradicijske sadržaje poljoprivrednih prostora poštujući načela ekološke poljoprivrede.

Tijekom 20. stoljeća Pustinja je postala poznata u svijetu po svojoj zvjezdarnici, čiji je promicatelj bio don Nikola Miličević mlađi, svećenik i profesor astronomije, posljednji upravitelj Pustinje Blaca od 1923. do 1963. U njegovo vrijeme u Blaca su dolazili najpoznatiji svjetski

istraživači neba i gledali nebo kroz jedan od najvećih teleskopa u ovom dijelu Europe. Don Nikino djelovanje na području astronomije ima posebno mjesto u našoj kulturnoj baštini, a počast su mu 1999. godine odali i u zvjezdarnici Višnjan, kada su otkrivenom asteroidu dali njegovo ime – 10241 Miličević. Njegova velika i neostvarena želja bila je sagraditi nove prostorije za uspješna astronomska promatranja i slobodan pregled nebeskog svoda na najpogodnijem mjestu u okolici Pustinje Blaca.

U ekomuzejskom konceptu planirana je obnova astronomske djelatnosti i uspostava zvjezdarnice koja bi, uz suvremenu tehnologiju, mogla postati novom znanstvenom i turističkom atrakcijom Pustinje.

Zahvaljujući sredstvima Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU-a, 2015. godine počela je izrada projektno-tehničke dokumentacije za program *Ekomuzej Pustinja Blaca*, kojom se definiraju daljnji radovi zaštite i obnove muzejskih zgrada, predlažu rješenja za uspostavu vodoopskrbnoga i energetskog sustava, za oživljavanje gospodarstva i iskorištavanje obnovljivih izvora energije te za uređenje pristupnih putova. Tijekom vrlo opsežne i kompleksne procedure izrađena je dokumentacija, pribavljene su građevne dozvole za rekonstrukciju

blatačkog kompleksa i za zahvate na pripadajućim zemljištima, kao i potvrde za uređenje i održavanje pješćakih putova i protupožarne makadamske prometnice. Dokumentacija dovršena krajem 2016. godine postaje osnovom za prijavu na natječaj EU fondova, na čemu se i dalje intenzivno radi.

Projektom *Ekomuzej Pustinja Blaca* planirana je obnova svih oštećenih i ruševnih zgrada muzejsko-samostanskog sklopa i uspostava njihove cjelovite kulturno-turističke funkcije, restauriranje predmeta iz fundusa radi njihove zaštite i prezentacije, opskrba objekata energijom i vodom na ekološki prihvatljiv način, zaštita objekata od mogućih prirodnih opasnosti i rizika prouzročenih ljudskim djelovanjem, revitaliziranje pčelarstva, maslinarstva, vinogradarstva i uzgoja ljekovitog bilja, uređenje pristupnih putova, staza i odmorišta, uspostava dobro organiziranog sustava posjeta i obilazaka cijelog lokaliteta, uz kvalitetne nove sadržaje i muzeološke programe, educiranje lokalnog stanovništva, turističkih djelatnika, stručne i šire javnosti te poticanje lokalne zajednice na oživljavanje seoskih gospodarstava u blizini Pustinja Blaca.

Upravo povezanost Muzeja i zajednice uvelike može pridonijeti i ekonomskom napretku cijelog otoka. Kao primjer ističemo potrebu obnove napuštenih zaselaka Obršje, Smrka i Dragovode, iz kojih su djeca u doba svećeničke zajednice svakodnevno odlazila u školu u Blaca. Danas su to devastirana mjesta s razrušenim zgradama i zapuštenom vegetacijom. Njihovi su vlasnici domaći ljudi koji se uglavnom bave poljoprivredom i stočarstvom i kojima bi trebalo pomoći da uz najpovoljnije uvjete dođu do sredstava za obnovu njihovih domaćinstava. Oživljavanjem tih područja i/ili njihovim pretvaranjem u interpretacijske punktove, planinarske domove, mjesta za predah, rekreaciju i kušanje domaće gastronomske ponude stvorila bi se nova vrijednost cjelokupnoga zaštićenog područja, sukladna zahtjevima posjetitelja i kulturno-turističkih hodočasnika 21. stoljeća.

Sve dosadašnje aktivnosti vezane za projekt *Ekomuzej Pustinja Blaca* bile su dobro popraćene u javnosti, što je, uz potporu stručnih krugova, bilo izuzetno važno za stvaranje pozitivnog ozračja u zajednici. Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, u suradnji s Centrom za kulturu Brač, prijavila je 2015. *Ekomuzej Pustinja Blaca* za *Landscape Award* – nagradu za dostignuća u području zaštite krajolika. Nagradu dodjeljuje Vijeće Europe svake dvije godine projektima lokalnih udruga i organizacija koje prepoznaje kao uzorne primjere u očuvanju i prezentaciji vrijednosti krajolika. *Ekomuzej Pustinja Blaca* bio je prvi hrvatski kandidat za tu prestižnu nagradu, a Komitet ministara Vijeća Europe projektu je dodijelio priznanje i pohvalio njegovu visoku vrijednost.

„Zahvaljujući visokoj kulturnoj vrijednosti, *Ekomuzej Pustinja Blaca*, nekadašnji samostan, snažno je ojačao

lokalnu održivost i osjećaj pripadnosti stanovnika tom mjestu. Mjere poduzete za vrijeme obnove kako bi se olakšao pristup potaknule su razvoj pješćakih i biciklističkih staza, omogućivši uživanje u krajoliku. Zbog toga je ovaj projekt posebno pozitivno iskustvo u poboljšanju krajolika koji okružuje povijesni spomenik”, stoji u tekstu priznanja. Držimo kako je to priznanje svima onima koji su u posljednja četiri desetljeća vrijedno radili na očuvanju toga prirodnog i kulturološkog fenomena te poticaj da se i dalje krećemo dobrim putem. *Ekomuzej* postaje potencijal za novi život „bračke pustinja” u 21. stoljeću čuvanjem svih njezinih vrijednosti, ali i prilika za njihovo novo vrednovanje, uz svježe ideje za bolji život zajednice.

Ministarstvo kulture i medija RH i Splitsko-dalmatinska županija godinama osiguravaju stručnu i financijsku potporu tom projektu koji se i dalje kontinuirano razvija. Muzej danas radi s minimalnim brojem zaposlenika i ograničenim kapacitetima. U ovom velikom objektu, primjerice, zaposleno je samo dvoje djelatnika. Službeno, njihovo se radno mjesto zove „čuvar Pustinja Blaca”, no braća Luka i Zoran Vranjičić mnogo su više od toga. Oni Blaca poznaju „u dušu”, o svakom kutku Muzeja i okoliša brinu se kao o vlastitom domu, u nedostatku stručnog osoblja oni su i vodiči kroz postav, a kad zatreba obavljaju i mnoge druge poslove.

Priču o našem otočnom biseru zaključujemo riječima dr. sc. Radoslava Bužančića: „Blaca danas nisu, poput ostalih bračkih pustinja, napuštena ruševina koja se polako pretvara u arheološki lokalitet. Sačuvala ih je ljubav zaslužnih, a ovdje ih zbog velikog broja nije moguće imenom spomenuti, pa ipak, dovoljno je reći da su kuće obnovljene, urušeni bedemi popravljeni, putovi i planinske staze očuvani, vlasnički udjeli sređeni i objedinjeni, inventari restaurirani, vinogradi barem malim dijelom podignuti, samonikli borovi golemog maslinika uklonjeni, snimci i inventari urađeni, projekti pripremljeni, devastacija krajolika spriječena, kameni kuk i planinske sipine ukroćene, muzej postavljen i javnosti otvoren. I tako pola stoljeća nakon smrti don Nike u Blacima stoji vrijeme zajedno s oprugama satova njegova opservatorija. Samostan je očuvan, ozračje njegovih prostorija nepromijenjeno, običaji sačuvani i opet će molitva pratiti procesije u tjednu nakon Velike Gospe, a zvuk crkvenog zvona na tren će prekinuti tišinu ugašenog samostana u zadnjem autentičnom kulturnom krajoliku otoka Brača u čijoj tišini šum mora skrivene uvale odjekuje kao bijes olujnih valova.”³

Centar za kulturu Brač – u čvrstoj vezi sa zajednicom

Jedna od važnih muzejskih zadaća jest povezivanje i stvaranje pozitivnog odnosa lokalne zajednice prema kulturnim ustanovama kao čuvarima njihove zavičajne baštine. Upravo je takva čvrsta povezanost sa svojom otočnom zajednicom prednost triju muzeja Centra za kulturu Brač. Pristup naših djelatnika je neposredniji,

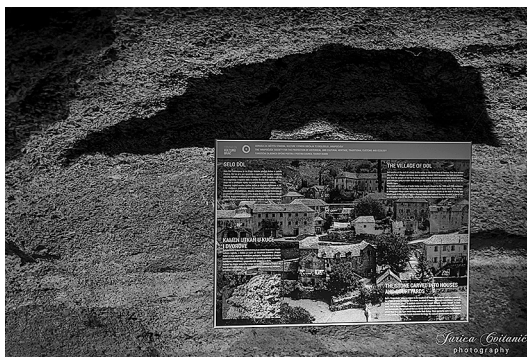
³ Radoslav Bužančić, *Pustinja Blaca kolijevka kulturnog krajolika / Blaca Hermitage the Cradle of a Cultural Landscape*, https://www.academia.edu/41845312/Pustinja_Blaca_Kolijevka_kulturnog_krajolika_Blaca_Hermitage_the_Cradle_of_a_Cultural_Landscape

sl.26. Noć hrpaćuše 2022., foto Jurica Cvitanic

sl.27. Izložba u špiljama u Dolu, Noć hrpaćuše, foto Jurica Cvitanic

sl.28. Noć hrpaćuše 2012. sudionici radionice pripreme hrpaćuše, foto arhiv CZK Brač

ideje se mogu brzo prenositi čak i usmenim putem, u skladu sa starim običajima. Suradnja i bliskost s lokalnom zajednicom ogleda se i u čestim izlascima izvan Muzeja: držimo predavanja na kulturnim i turističkim manifestacijama, a radi stvaranja male, ali efikasne kulturne mreže, u naše programe nastojimo uključiti udruge građana, dječje vrtiće, osnovne i srednje škole te ostale baštinske i znanstvene ustanove.

Očuvanje i prezentacija zavičajne baštine ne bi se smjela ograničiti isključivo na materijalna kulturna dobra jer, prema riječima poznatoga bračkog književnika Vladimira Nazora, svi smo mi živi spomenici naših predaka. U tom smislu, od 2009. Centar za kulturu Brač domaćin je *Festivala čakavske riči* koji se organizira u suradnji s Turističkom zajednicom Grada Supetra i Narodnom knjižnicom Supetar, a osmišljen je kao *hommage* velikom bračkom čakavskom pjesniku Stjepanu Pulišeliću. *Festival* se održava na magičnoj pozornici zavičajnog muzeja u Škripu, na kojoj se okupljaju ljubitelji i autori čakavske poezije. Pod geslom *Jošće žive čakavsko*

besida na *Festivalu* je sudjelovalo mnoštvo izvođača – orili su se u Škripu zvonki čakavski stihovi učenika bračkih osnovnih škola, pričale se priče nastale na predloščima pučke predaje, izvodile klapske pjesme i kazališne predstave, izlagale zadivljujuće fotografije i slike otoka. *Festival* u najstarijem naselju na otoku pohodili su mnogi znanstvenici i umjetnici pokazujući kako se voli i čuva bračka jezična baština. „Bračka rič nas spaja, vraća u prošlost, drži u sadašnjosti i upravlja pogled prema budućnosti”, kazala je ravnateljica Centra ističući važnosti *Festivala* i njegove učinke na očuvanje bračkog idioma.

Pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, u Postirama se već 27 godina održava prosvjetno-kulturna manifestacija *Nazorovi dani*, u čijoj organizaciji aktivno sudjeluje i Centar za kulturu Brač. Brižljivo se čuva uspomena na pjesnika, klasika hrvatske književnosti koji je svojim stvaralaštvom obilježio vrijeme u kojemu je djelovao. Na *Nazorovim danima* održava se mnoštvo aktivnosti: stručni skup za učitelje i nastavnike hrvatskog jezika u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje, književne večeri, literarni natječaj *Nazor i mi* te dodjela diploma i

plakete *Vladimir Nazor* za promicanje i unapređivanje hrvatskog jezika, kao i za osmišljavanje, organizaciju, potporu i provođenje *Nazorovih dana*, čija je dobitnica, uz ostale, i ravnateljica Centra Jasna Damjanović.

Centar za kulturu Brač jedan je od organizatora i *Noći hrapoćuše*, tradicionalne manifestacije posvećene jedinstvenom kolaču *hrapoćuši*, čiju je pripremu 2012. godine Ministarstvo kulture zaštitilo kao nematerijalno kulturno dobro. U suradnji s Udrugom za zaštitu starina, kulture i starih običaja i ekologiju „Hrapoćuša” i Turističkom zajednicom općine Postira, u *Noći hrapoćuše* postavljane su izložbe, održavale se prezentacije i gostovanja brojnih zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara RH. Ono što Dol čini uistinu posebnim jest sloga njegovih stanovnika i zajedničko djelovanje putem Udruge, koja je promotor dolske i bračke baštine, a sve zahvaljujući entuzijastima i volonterima. Uz dobru suradnju s mnogim pojedincima i ustanovama, posebice

s Centrom za kulturu Brač, Dol zaista nije mjesto koje odumire, a Doljani vrijedno i mudro ulažu u svoju budućnost gradeći temelje na bogatoj baštini.

Idealna prigoda za realizaciju zajedničkih ideja za dobrobit zajednice jest i organiziranje *Noći muzeja*. Od 2011. godine u prostorima naših muzeja, ali i daleko izvan njih, primjerice na trgu u Nerežišćima ili na aerodromu Brač, predstavljene su različite otočne teme: *Vilinski Brač*, *Kako se živilo i trajtovalo*, *Herkul na Braču*, *Pustinja Blaca – od špiljske tmine do zvjezdane prašine*, *Pastirski Brač*, *100 godina turizma u Bolu*, *Pivojmo i balojmo*, *Zoga! ...*, a za *Noć bračke škrтости* dobili smo godišnju nagradu Hrvatskoga muzejskog društva 2012.

Od nagrade struke draže nam je jedino zadovoljstvo naših otočana.

sl.29. Noć muzeja 2019. na aerodromu Brač, foto CZK BRAČ

sl.30. Noć muzeja 2017. u Škripu, foto arhiv CZK Brač

sl.31. Noć muzeja 2018. Hrvatski dom, Nerežišća, foto arhiv CZK Brač

sl.32.-34. Festival čakavske riči u Škripu 2018. arhiv TZ Grada Supetra

sl.35. Kustosi CZK Brač, Tino Vuković, Jasna Damjanović, Andrea Matoković

Centar za kulturu Brač, kao posrednik susreta prošlosti i sadašnjosti Brača, važan je nositelj kulturnog razvoja i napretka otočne zajednice te uz veliki angažman svih djelatnika i uz potporu kulturnih sudionika ostvaruje svoju osnovnu misiju – čuva i štiti kulturnu baštinu otoka i kvalitetno prenosi njezine iznimne vrijednosti široj javnosti.

Priljeno: 16. studenoga 2023.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A NEW ERA FOR BRAČ MUSEUMS?

Brač Culture Centre is a public cultural institution of Split-Dalmatia County in which three museums operate: Island Brač Museum in Škrip, the Branislav Dešković Art Gallery in Bol and Blaca Hermitage. The Centre is headquartered in Nerežišća and has a staff of five.

The Centre is an active participant in and initiator of cultural life on the island, and its basic vision is implemented through the protection and preservation of the island's cultural heritage as well as the systematic application of contemporary museum practice.

The paper gives individual presentations of the museum institutions comprising Brač Culture Centre, a brief history of each, a description of the collections, a particular emphasis being placed on the professional programmes, exhibition activities, the continuity of works on the protection of the museum buildings and the preservation of the museum holdings.

Especial attention is devoted to visitor relations, the visibility of the role of the museums in the development of the local communities and to new museum initiatives.

Although continued activities to date have improved the conditions of protection and exhibition, it has to be pointed out that the existing museum resources, the buildings, collections and professional staff do not meet contemporary museum requirements, while visitor profiles and the state of the art in museology require adjustments to conditions of work in our museums.

The Centre, hence, is drawing up plans for the enlargement, furnishing and remodelling of museum premises, new visually attractive and technologically advanced displays as well as the upgrading and strengthening of human resources.

It is hoped that during the creation and planning of all museum programmes, the interpretation of the cultural heritage will serve as spur for raising awareness and stressing the importance of preserving the cultural and the natural heritage of Brač Island, with active consideration of the role of the museum in contemporary society, the challenges of technological advances and innovative ways in which the heritage can be presented.